

Harambee

publikon
Harambee! Indonesia

Könyvajánló

Sebestyén Éva – Szombathy Zoltán – Tarrósy István (szerk.)

Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára

Mit is kezdene az ember egy könyvtári polcon, vagy a könyvesboltban reámosolygó kötettel, melynek idegen címe legalább arra késztet, megnézzem, miről szól, ki írta, miért rejtőzik az idegenes szó vagy név jelentése mögé...?! Az amúgy látványos, leszálló est előtti kékek és alkonypir körvonalazta borítóról két afrikai sziluettt sejjik föl. De micsoda az a *Harambee*...?

A kötet belső címlapjáról már az is kiderül, hogy a 60 éves Füssi Nagy Géza születésnapra üdvözlésére formált műről van szó, szerkesztette Sebestyén Éva, Szombathy Zoltán és Tarrósy István. A négy név így együtt már sok, a kötet vastag (459. oldalán érnek véget az angol rezümék), s ha üdvözlés, hát bizonyosan valaki olyané, aki erre méltó volt...

Látszólag ily egyszerű a könyv impresszió-szintű kezelése, ami a valóságban persze nincs így, vagy nemcsak így van. A hátoldali szövegből rögvest arra is magyarázatot kapunk: a címszó a gyarmatosítást követő időszak idején Kenyából jött szakszó, avagy mozgalmi indulatkifejező egyszerre, melynek jelentése annyit tesz: „közösen előre!”, vagy „dolgozzunk együtt...!” A könyv pedig, láthatóan tükrözi egy jeles szakember korszakos jelenlétének hatását, a közel negyven szerző tisztelgését, s valami olyas együttműködést, amelynek Afrikára vetítése határozza meg a mű alaptónusát.

Tehát Afrika, és Füssi Nagy Géza... Többen, sőt sokan vannak egyetemi hallgatók, akadémiai kutatók, újságírók, nyelvészek, televíziós szakemberek, akik a két tünemény közös nevezőjét azonnal egymásra vetített azonosítással találják meg. A magyar

bölcsészeti területen, s a nyolcvanas évektől egyre nyilvánvalóbban, Füssi Nagy Géza jelentette az Afrika-fogalom és Afrika-interpretációk valóságát. Legalábbis egy sor olyan területen, ahol Afrika egyáltalán szóba került. Merthát, valljuk be, alig-alig gondolunk Afrikával, s majdnem elegendőnek tetszik a közműveltség szintjén annak bevett tudása, hogy Afrika az, ahol meleg van, ahol a feketék és az elefántok meg krokodilok laknak, a Nílus folyik meg a felkelő népek háborúznak, s van malária meg éhezés meg AIDS is több, mint amennyi kell. De hogy még ezen kívül vannak mesék és regények is (nagy hányadukat éppen Füssi Nagy Géza fordította), van „néger szobrászat”, vannak vulkánok és sivatagok, törzsi művészet és gyémántkereskedelem, karavánutak és vegyesen kétezres meg százezer lakosságú államok is – ez már csak a figyelmesebb érdeklődők számára nyilvánvaló.

A Harambee kötetben pedig mindezek sokszoros árnyalásban jelen vannak. Teleki-expedíció és jura kori paleolit-maradványok, rituális temetés és törzsi vagy nemzetállami diplomácia, olaj-exportálási mutatók és éhezési világcsúcsok, földrészek közti egyensúlyozó szerepkör és élelmiszer-diplomácia, poszt-gyarmati helyi politika és egyetemes emberi jogvédelem – ezekről már azok is kevesen tudnak, akik amúgy nem kezelnek „elmaradott” vagy „primitív” népeknek Afrika lakóit. A Harambee kötet ennek (s az ennél még sokkal cifrább) végtelen sokszínűségnek súlyos reprezentációja, magvas termése, mint a hazai afrikánisztika kutatási területein legrangosabb szakértők, kutatók és egyetemi oktatók Társaságának is spirituális testet-öltése. Harminckilenc szerző, s még a címetek felsorolni is sok tanulmánnyal, témával, kutatási tárgykörrel...

Másként kifejezve: ki (ne) tudná, hogy a magyar afrikanisták ennyien vannak, ilyen társaságba tömörülnek, ekkora kötetre merészkednek, ilyen hatással van rájuk egyik kollégájuk, s ezt a közös előtérést is egyúttesen vállalják... Vagy hogy egyáltalán van magyar afrikanisztika, van Teleki Sámuel vagy Kittenberger Kálmán, Szécsényi Zsigmond vagy Magyar László nyomdokain haladó hazai tudományág...! Sőt, azt még kevésbé illik tudni, mennyi mindenki és mily sok területtel foglalkozott, illetőleg foglalkozik ma is az a seregnyi magyar szakember, akiről az értelmiségi közfelfogás is aligha tud többet, mint a nilusi krokodilokról vagy egyiptomi vizilovakról.

A szándékolt naivitás persze nem rejthető el a recenzens szándéka mögött, de ha bevallani mégsem illik, akkor is ki kell mondani, hogy a kötetben megjelent írások korántsem minden tekintetben tükrözik a szerzők leplezhetetlen tiszteletét Füssi Nagy Géza iránt. Olyan személyiségről, s személyében a magyar afrikanisztika egyik legismertebb egyéniségéről, korszakot meghatározó alakjáról van szó, aki mellett (s aki révén is) felnőtt egy kutató-generáció, akik nem bizonyosan azon az egyetlen úton indulhattak csak el, amelyen egykori oktatójuk járt. Vagyis, ha azt nézzük, hogy a szuahéli nyelvészet, az afrikai szövegek, szépirodalmi művek, mesék, históriák fordítása és az afrikai szellemiséget megérteni segítő hatás mindenkiben egyként érvényesül-e, akkor értelmezhetjük a helyzetet egyneműként; ámde mások és mást is vállaltak kutatási területként, máshol és máshogyan is kutattak, mint Füssi Nagy Géza – de ez korántsem von le oktatói, szakmai presztízséből. Talán ha van biztosan érvényesülő hatás egykori hallgatói, de még kollégái körében is, az éppen a merevségektől mentes ráérzés, az elkötelezett és belefelelő érdeklődés, az elszánt kutatás és bölklászás, ami jellemzi ezt a kört. Természetesen a kötet szerzői között akad még Füssinél is idősebb szakember, akinek nemcsak önálló és más attitűdje volt és van az egész Afrika-kérdést illetően, de ráadásul olyan más területen dolgozik, amelyen ez a hatás nem nyilvánvalóan érzékelhető. Aki például a népi hangszereket vagy az Európai Unió afrikai fejlesztéspolitikáját, paleontológiai leleteket vagy poszt-gyarmati élelemzés-biztonsági stratégiákat elemez, az aligha talál közvetlen kapcsolódást a születésnapj tanulmányokkal megtisztelt egyetemi professzor főként bölcsészeti ihletettségű életművéhez (ezekről közelítően teljes lista található a kötetben). Így tehát a legfőbb, amit a kötet világosan megjelenít: az a sokféleség, amely a méretét, egyetemes jelentőségét és változó korszakait illetően e földrészt jellemzi, s amely a kutatók eddig egy kötetben soha nem látott számát hozta össze ebben a műben. Nem kérdés ezután, mennyi munkája lehetett a szerkesztőknek, akiknek a hagyományos szaharai életmód hőmérséklet-földrajzához éppúgy értenie kellene, mint az ugandai polgárháborúhoz vagy lávamezők és óriásvulkánok Kelet-afrikai földtörténetéhez, az angolai falvak határkijelölési gyakorlatának forrásaihoz vagy a világgazdasági marginalizálódás és a mezőgazdasági termelés-fejlesztés újabb kori stratégiáihoz.

A kötet „együtt-csinálása” ugyanakkor mégis kivételes teljesítményt tükröz. A harminckilenc szerző vélhető többsége azt az írását szánta ebbe a kötetbe, amelyet vagy Füssi Nagy Géza művéhez és személyéhez közelinek érzett, vagy pedig épp ez állt rendelkezésére.

Épp ezért korántsem monografikus a könyv, vannak talán területek és biztosan vannak kutatók is, amelyek/akik kimaradtak (akár önként, akár véletlenül) az üdvözlő kötet szerzői köréből, noha nem kevésbé kedvelik Füssi Nagy Géza személyét vagy munkásságát, de egészen más világokban járnak, s most nem volt „indulásuk” új művet alkotni erre az alkalomra. Ez azonban nem von le sem munkáik értékéből, sem e kötet kivételességéből. Volt, aki egyetemi oktató kollégájaként az ELTE Afrikanisztikai Oktatási Programjában maradt társa, mások a Magyar Tudományos Afrika Expedícióban vettek részt Vele közösen, megint mások televíziósként, fotósként, filmesként működtek közre a Füssi készítette műsorokban, esetleg múzeumigazgatóként, akadémiai intézetvezetőként, a Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjaként, a Magyar Afrika Társaság, a Tanzánia Barátai Alapítvány vagy a Kőrösi Csoma Társaság tagjaiként tették tiszteletüket egy írással. És nem feledendő a hallgatók széles köre sem: nyelvészek, irodalomkritikusok, külpolitikai elemzők, múzeumi kutatók lettek belőlük, elkötelezett Afrika-érdeklődéssel...

De, hogy a talányosnál konkrétabb legyen: valójában itt a magyar afrikanisták nagy találkozatása zajlott le Füssi személyéhez kapcsolva. Az sem lehet véletlen, hogy a kötet 60. születésnapj átadása alkalmával kétnapos konferencia is zajlott az ELTE Egyetemi Könyvtárának dísztermében, igen népes előadói gárdával, akik nem csupán az alkotói szempontok és témakörök tekintetében voltak részesei a sokféleség édes hasznának, hanem szuverén közleményeikkel egy majdani újabb afrikanista kötet kialakítását is elősegítették. Az előadók köre részben egyezett a kötet szerzőivel, de megannyi más területről (külkapcsolatok, egyiptológia, civil szervezetek, külképviseletek) voltak jelen kiváló kutatók, egyetemi oktatók és szaktudósok is. A Festschrift és a magyar afrikanisták konferenciája azonban nem pusztán a közös cím (*Harambee*) okán jön itt össze: maga a kutatási terület hozza össze őket. S ahol egyiptológus, közgazdász, néprajzkutató, politológus, nyelvész, művészettörténész, régész, biológus, televíziós szerkesztő, könyvkiadó, mesekutató és számos diplomata úgy találkozik, hogy egymásnak szánt közlendőjük van, az nem mindennapi történet. Ha meg ez a közlendő nem pusztán egy földrész iránti lekötelezett érdeklődés, hanem egyszersmind aggodalom, kétely, remény, megoldás keresés, belátás, értelmezés és rejtőzködő szakmai vita is, akkor a jelentések terében mindez még komplexebb kép kialakítását segíti elő. A kötet és a konferencia előadói-szerzői egyaránt abban a helyzetben vannak, hogy a szakma szűkös feltételei dacára szinte reményteljes reménytelenséggel taglalhatják a kontinens sajátosságait, historikus és jövőbeli sorsát. Köztük számosan (elsősorban is a közgazdászok), azt a tételt emelték ki, amely nemcsak Afrika szempontjából kulcskérdés, hanem a földrészek közötti diszharmóniák a tárgyai, a betegségek és éhezések Afrikája, a kiszolgáltatottság Afrikája, a fölszabadult és önálló államok sorából formálódó földrész, a „harmadik világ” java része szempontjából alapvető probléma, amely a harmadik évezredben már megkerülhetetlenül központi kihívása lesz a globalizálódó világnak.

A szerzők hosszú listáját és tanulmányaik tematikáját képtelen-ség lenne fölsorolni (a kötetben szerzői betűrendben szerepelnek, nem pedig tudásterületek szerint), ugyanakkor nem lehet nem körvonalazni sem. Talán nem érvénytelen az a megfogalmazás, mely szerint mindenekelőtt az összehangolt tematikus érdeklődés jellemzi a Szerzőket, akik a részkérdések alapvető elemzése révén több tucatnyi területre kalauzolnak el bennünket, mintha körbejárának a kontinenst, hogy futó képet alkothassunk róla. A történeti problematikákba ágyazódó poszt-gyarmati korszak (Balázs Judit írásában, vagy Berczeli Gábornál, Csizmadia Sándornál, Kovács Máténál, Máthé Lászlónál, Szabó Lorántnál, Szombathy Zoltánnál) éppúgy témája a könyvnek, mint a modernitás és a tradíció (A. Gergely András, Lerner János, Sárkány Mihály, Sebestyén Éva, T. Horváth Attila, Tarrósy István, Zimborán Gábor írásában), a gazdagság és a végtelen nyomor (Hetényi Ambrus, Juhász Péter Gergő – Kanizsay Endre – Varga János, Somogyi Gyula, Tiba Zoltán), a remény és a mégis meglévő kitérés erő (Fodor Erika, Kiss Judit, Varga Róbert), meg a nemzetközi képviseleti (vagy olykor diplomáciai) huzakodások etnopolitikai következményei (Berczeli, Búr Gábor, Hetényi, Kiss, Máthé, Szombathy, Tarrósy, T. Horváth, Tiba, Varga), vagy a kereskedelmi transzferek és a változó államformák nyűgjei (Balázs, Fodor, Galánthy Márta – James H. Wade, Vojnits András, Zimborán), a népháborúk és a mentális gyarmatosítottság (Csizmadia, Hetényi, Sándor Ferenc, Tarrósy), vagy a katonapolitikai erőviszonyok és a termelési-szolgáltatási szféra viszonyrendszere (Balázs, Hetényi, Juhász és munkatársai, Kiss, Máthé). Charták, nyilatkozatok, egyezmények, békék és szerződészergések története, Afrika függése az olajexportáló országoktól, történeti kapcsolatai más földrészekkel, egzotikus turizmussal és szaharai éghajlattal, világgazdasággal és migráció-politikákkal, no meg az „irodalmi Afrika” (Biernaczky Szilárd, Kicsindi Edina, Lerner, Varga), a tradíciók és interpretációk (Brauer-Benke József, Dornbach Mária, Kubassek János, Sárkány, Sebestyén), mozgalmak és felszabadító háborúk, korrupciók és tavak, vulkánok és felfedező tereumaival... (Borsos Balázs, Gábris Gyula, Galács András, Juhász Árpád, Pócs Tamás, Sáfrány József, T. Horváth, Vojnits, Zimborán) – a „színes földrész” minden nyűgje és nyila, boldogulása és senyvedése jelen van a könyv oldalain.

S ami nem a világ e nagy kiterjedésű sűrűsödési pontjának szűk történetéhez tartozik, de annak teljességét részint kínálja, részint rejti, az megjelenik a kutatók érdeklődés-történetében. A Teleki-expedíció, Torday Emil utazásai, ahogyan a szerzők nyomon követik ezeket, egybecsengenek a kortárs érdeklődéssel, az irodalmi leírásokkal, egyes országok belpolitikai és külügyi harcaival, megosztottságukkal, a belső tagolódás még színe-sebb árnyalataival.

A huszadik századi afrikaisztikai kutatások mindezen követhetetlen tömege, továbbá a mai Afrika-érdeklődés megerősödése is arra irányítja a figyelmet, amit eddig sem lett volna szabad megtenni: nem szabadott volna feledni, a világnak mekkora hányada az, amit egyszerűen csak Afrikának mondanak.

A feledés azonban csupán látszólagos. A világnak akkora hányada, s oly súlyosan nehézkes hányada az, amit Afrikának becézünk, hogy az immár nem érdemel figyelmeztetést, nem igényel méltatlan elnézést, sem pedig egyetemes aggodalmat. Egyszerűen csak létezik, egzisztál, s ez már magában véve is igen problematikus tünet. De hogy nem a változatlan-ság az úr ezen a téren sem, mutatják a fölfedezések, az emlékezők, a világpolitika színpadán Afrika önérvényesítési gyakorlata is. A magyar kutatók, s köztük, élükön vagy csöndre ítélt kutatóműhelyek mélyén még számosan épp olyanok, akik nélkül maga a földrész szinte ismeretlen is lenne számunkra, itt és most olyan vaskos és pompás színességében mutatkozott meg, hogy immár nem is csupán terra cognita lett, hanem szinte személyiségjegyet kapott. Talán nem illő a recenzenstől, ha lelkendezik, de Afrikáról ilyen széles tematikus merítésű szövegválogatás talán sosem is látott napvilágot magyar nyelven...!

A megjelenítés pedig – tűnjön ez „hazabeszélésnek” akár, de látva látszik, hogy a kötetet kézbe fogók őszinte elismeréssel nyugtazzák az afrikaisztikáknak illetően jelenlétét és eredményességét... – mindehhez méltó eleganciával társul, mely teljes egészében a Publikon kiadót dicséri. S ez azért sem visszafogható vallomás itt, mert a Publikon nem csupán egy illusztris kötet kiadására vállalkozik, hanem mindjárt a hazai afrikaisztika pártolására, kötet sorozatra is, melynek ez első opusza.

Keresve sem maradna immár egyéb lehetőség, mint kitarító szerencsét kívánni a kiadó és a kutatók további eredményeihez...! Akár ha Afrika, akár ha az afrikaisztikák is, de az utókor ezt mindenképpen meg fogja hálálni.

A. Gergely András

Publikon Kiadó, Pécs –
ELTE BTK Afrikaisztikai Oktatási Program,
Budapest, 2006,
459 oldal, 3990 Ft

